

[Formation of ecological culture and development of the youth movement] (2008). / ed. V.M. Zakharov. Moscow: Acropolis, Center for Environmental Policy and Culture, Center for Environmental Policy of Russia, 340. [in Russian].

24. Chizh L. V., Vorobej A. V., Polevoda I. I. (2017). Pervaya pomoshh v chrezvychajnykh situacziyakh : ucheb. Posob [First aid in emergencies: textbook. allowance]. Minsk: Kolograd, 396. [in Belarusian].

25. Shubnyakova V. A. (2010). Organizacziionno-pedagogicheskie usloviya professionalnoj podgotovki speczialistov avarijno-spasatelnykh sluzhb MChS v uchrezhdeniyakh srednego professionalnogo obrazovaniya : dis. ... kand. ped. nauk : 13.00.08. [Organizational and pedagogical conditions of professional training of specialists of emergency rescue services of the Ministry of Emergency Situations in institutions of secondary professional education: dis. ... Cand. ped. Science: 13.00.08.] Saint-Petersburg, 217. [in Russian].

Отримано редакцією 5.12.2020 р.

УДК 378.147.091.33-027.22:373.3

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-3-44-149-160

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ В ПРОЦЕСІ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ: АНАЛІЗ СТАНУ І ПРОЄКТУВАННЯ МОДЕЛІ

Шамунова Катерина Віталіївна

аспірантка кафедри української мови і літератури

Сумський державний педагогічний університет ім. А. С. Макаренка

методист навчально-методичного відділу координації освітньої діяльності та професійного розвитку

Комунальна установа «Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти»

e-mail: Katherinapiers@gmail.com

ORCID ID: 0000-0001-7868-392X

У статті проаналізовано стан професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики. Визначено, що вимоги до результатів навчання учнів початкової школи відповідно до Державного стандарту початкової освіти актуалізують функціональні обов'язки вчителя нової української школи; висвітлено вимоги, яким має відповідати майбутній фахівець спеціальності в умовах реалізації концепції «Нова українська школа». Розкрито сутність ключового поняття «педагогічна практика»; аспекти професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи за освітньо-професійними програмами ЗВО. З метою формування готовності студентів до проведення навчально-виховної роботи зі школярами, засвоєння передового педагогічного досвіду, формування індивідуально-авторського стилю здійснено огляд моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики, що охоплює цільовий, змістовий, технологічний, діагностувальний блоки і в основу якої покладено особистісно орієнтований, індивідуально орієнтований, акмеологічний підходи. З'ясовано, що мета підготовки майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики визначається соціальним замовленням на підвищення рівня професійної готовності, формування спеціальних знань, умінь і навичок, забезпечення формування індивідуального стилю професійної діяльності.

***Ключові слова:** майбутні вчителі початкової школи, заклад вищої педагогічної освіти, професійна підготовка, готовність до педагогічної діяльності, модель, педагогічна практика, освітньо-професійна програма, навчальний план, наскрізна програма практики.*

Постановка проблеми. Відповідно до Державного стандарту початкової освіти (2018) [3] до ключових компетентностей учнів віднесено цілу низку компетентностей, що передбачають формування знань, умінь, ставлень, здатність успішно навчатися, висловлювати власну думку усно і письмово, проявляти критичне та системне мислення, творчість, ініціативність, логічно обґрунтовувати позицію, конструктивно керувати емоціями, оцінювати ризики, приймати рішення, розв'язувати проблеми, співпрацювати з іншими особами. Означені вимоги до навчання учнів початкової школи актуалізують функціональні обов'язки вчителя. Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України «Про затвердження професійного стандарту «Вчитель початкових класів закладу загальної середньої освіти» від 10.08.2018 р. за № 1143 до функцій педагога належить планування і здійснення освітнього процесу; забезпечення і підтримка навчання, виховання і розвиток учнів в освітньому середовищі та родині, створення освітнього середовища, рефлексія та професійний саморозвиток, проведення педагогічних досліджень, надання методичної допомоги колегам з питань навчання, розвитку, виховання й соціалізації учнів початкових класів закладу загальної

середньої освіти, узагальнення власного педагогічного досвіду та його репрезентація педагогічній спільноті, оцінювання результатів роботи вчителів початкових класів закладу загальної середньої освіти [6]. Така багатогранна діяльність учителя актуалізує кожен складову професійної підготовки у закладі вищої педагогічної освіти.

Наскрізним компонентом професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи є практики, що мають забезпечувати перевірку дієвості набутих знань і умінь організувати і проводити навчальну та виховну роботу з молодшими школярами в умовах нової української школи; сприяють засвоєнню певної системи норм, правил, соціальних ролей і цінностей; стимулюють формуванню індивідуального стилю.

Натепер завдання фахової практики розширюються й ускладнюються. На цю вагому складову значною мірою впливають нові тенденції в розвитку вищої педагогічної освіти в Україні і за кордоном, зокрема, «зростання соціальної ролі особистості, акцент на культуроцентризм, технологізація освітнього процесу» [16]. Ефективність професійної підготовки вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики перевіряється шляхом моніторингу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Закон України «Про вищу освіту» (2014) відносить практичну підготовку студентів до основних форми організації освітнього процесу у вищій школі разом із навчальними заняттями, самостійною роботою та контрольними заходами. У документі зазначається, що практична підготовка «здійснюється шляхом проходження практики на підприємствах, в установах та організаціях згідно з укладеними вищими навчальними закладами договорами або у його структурних підрозділах, що забезпечують практичну підготовку» [4].

У Законі України «Про освіту» (2017) наголошується, що результатом педагогічної підготовки є набуття компетентностей зі спеціальності (предметної спеціальності, спеціалізації), педагогіки, психології, у тому числі шляхом проходження педагогічної практики, необхідних для забезпечення процесу навчання, виховання і розвитку особистості, у тому числі осіб з особливими освітніми потребами, моніторингу педагогічної діяльності та аналізу педагогічного досвіду, проведення освітніх вимірювань, застосування освітніх технологій і методів навчання, ефективних способів у взаємодії всіх учасників освітнього процесу [5].

Теоретико-методичні засади професійно-педагогічної підготовки вчителів початкової школи розглянуто в дослідженнях О. Будник, О. Муковіз, М. Оліяр, Д. Пріми, С. Стрілець, А. Струк, О. Товканець, І. Хижняк, Л. Хомич, О. Цуняк, О. Шквира, О. Ярошинської та ін. Методичні аспекти організації педагогічної практики майбутніх учителів різних спеціальностей, удосконалення її змістово-методичного забезпечення увиразнюють наукові розвідки В. Багрій, Т. Бугаєнко, С. Кари, М. Нестеренка, Н. Онищенко, А. Проценка, О. Семенов, О. Сергійчука, І. Упатової, О. Хмельницької.

Формулювання мети статті. У межах статті здійснимо аналіз стану професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики, окреслимо теоретичні засади моделі професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики.

Виклад основного матеріалу. Означимо сутність ключового слова «педагогічна практика». Як показує аналіз довідникових джерел, педагогічну практику характеризують як спосіб навчально-виховного процесу на основі безпосередньої участі в ньому практикантів [2, с. 252]. У наукових джерелах поняття «педагогічна практика» визначають як форму навчання у вищій школі, що спрямована на пізнання закономірностей та принципів професійної діяльності, оволодіння способами її організації, на підготовку майбутнього вчителя як професійно компетентного фахівця (О. Семенов, Л. Базиль, Т. Дятленко [16, с.112]; як складову навчально-виховного процесу, що забезпечує поєднання теоретичної підготовки майбутніх учителів початкової школи з їх практичною діяльністю» (Л. Хомич) [17, с. 167]; складову професійної підготовки, форму набуття та закріплення теоретико-методологічних, методичних, психолого-педагогічних, філософських, валеологічних та інших знань, умінь і

навичок щодо організації навчання, виховання та розвитку учнів (фізичного, інтелектуального, морально-вольового, художньо-естетичного, трудового, креативного), засіб підвищення рівня зацікавленості педагогічною діяльністю (С. Кара [7, с. 38]; одну з форм практичної підготовки майбутніх фахівців, що є основою пізнання, доповнює та узагальнює теоретичні надбання студентів, забезпечує практичне пізнання закономірностей, принципів професійної діяльності, володіння її методами планування, організації та виконання (В. Багрій [1]).

Загалом дослідники доводять, що педагогічна практика посідає одне з провідних місць у професійній підготовці вчителя. У дослідженні керуємося такою характеристикою педагогічної практики: це складова фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи, спрямована на формування необхідних професійних компетентностей, які узгоджуються з вимогами до обов'язкових результатів навчання здобувачів початкової освіти, визначених у Державному стандарті початкової освіти (2018).

Для успішного проходження педагогічної практики важливою є теоретична підготовка студентів у педагогічному закладі вищої освіти, тому для аналізу обрали освітньо-професійну програму, навчальний план підготовки студентів (ОКР «бакалавр», напрям підготовки 013 Початкова освіта, зокрема, Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника» (2019) [8; 12].

Відповідно до освітньо-професійної програми ДВНЗ закладу «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника» (2019) [12] у процесі навчання майбутні фахівці набувають таких компетентностей: *предметна* (філологічна, математична, технологічна, природничо-наукова, мистецька); *психологічна* (диференціально-психологічна, соціально-психологічна, аутопсихологічна); *педагогічна* (дидактична, виховна, організаційна); *методична* (нормативна, варіативна, спеціально-методична, контрольньо-оцінювальна, проєктувально-моделювальна, технологічна); *професійно-комунікативна* (емоційна, вербально-логічна, інтерактивна, соціально-комунікативна, технічна, предметно-змістова).

Забезпечують формування означених компетентностей такі дисципліни, як «Основи педагогіки зі вступом до спеціальності», «Сучасні інформаційні технології з основами інформатики та програмування», «Психологія загальна», «Анатомія, фізіологія дітей з основами генетики та валеології», «Дидактика», «Психологія педагогічна», «Теорія і методика виховання», «Педагогічна майстерність», «Математика», «Сучасна українська мова з практикумом», «Основи природознавства та суспільствознавства», «Методика навчання освітньої галузі «Математика»», «Методика навчання української мови», «Дитяча література та методика навчання літературного читання», «Методика навчання інформатики», «Методика навчання освітньої галузі «Природознавство»», «Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство»», «Методика трудового навчання», «Методика навчання освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура»», «Музичне мистецтво з методикою навчання», «Образотворче мистецтво з методикою навчання», «Технології навчання освітніх галузей ПШ».

Водночас аналіз вимог нової української школи засвідчив потребу здатностей, умінь, якими має володіти майбутній фахівець спеціальності 013 Початкова освіта у процесі означених вище дисциплін. Ідеться, зокрема, про обізнаність із новітніми науково обґрунтованими відомостями з педагогіки, психології, методик, інноватики для створення освітнього простору, що сприяє цілісному індивідуально-особистісному становленню дітей молодшого шкільного віку; здатність до продуктивної професійної діяльності на основі розвиненої педагогічної рефлексії відповідно до провідних ціннісно-світоглядних орієнтацій, вимог педагогічної етики та викликів початкової школи; діяти на основі принципів професійної етики й дотримуватися правил академічної доброчесності; здатність до ефективної командної, групової роботи; здатність досягати педагогічних результатів засобами продуктивної комунікативної взаємодії (відповідних знань, вербальних і невербальних умінь і навичок залежно від комунікативно-діяльнісних ситуацій); уміння аналізувати, критично мислити та оцінювати освітні медіаматеріали, отримані з різних джерел, створювати власні медіапродукти для ефективного здійснення педагогічної діяльності з використанням

медіатехнологій; уміння генерувати нові ідеї й ініціативи; здатність до використання технологій дистанційного навчання.

Перевіркою набутих компетентностей має бути педагогічна практика. Із цією метою здійснили аналіз наскрізних програм педагогічної практики студентів спеціальності 013 Початкова освіта Запорізького національного університету [11], Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника» [9;12], Херсонського державного університету [10], Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка [13; 14], Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини [15]. Окреслимо деякі особливості організації педагогічної практики студентів спеціальності 013 Початкова освіта.

Як показує аналіз, у педагогічних закладах вищої освіти на освітньо-кваліфікаційному рівні «Бакалавр» у 2018–2020 рр. пропонували такі педагогічні практики: на 1 курсі – «Перші дні дитини в школі», «Навчання через гру», позанавчальна виховна робота, навчальна (природнича) практики; на 2 курсі – безвідривна (методична), навчальна, навчально-дозвіллева (літня) практики; на 3 курсі – виробнича педагогічна практика «Пробні уроки», навчально-залікова, навчальна (психолого-педагогічна) практики; на 4 курсі – виробнича педагогічна «На робочому місці вчителя початкових класів», переддипломна практики. Навчальні й педагогічні практики можуть здійснюватися як неперервним циклом, так і шляхом чергування з теоретичними заняттями. Спільною рисою практик є професійна педагогічна спрямованість (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Педагогічна практика майбутніх учителів початкової школи:
 різновид, компетентності, ЗВО, курс**

№ з/п	Різновид практики	Компетентності, які формує практика	Курс, ЗВО
1	Навчально-ознайомлювальна практика	Загальнонаукова, соціально-особистісна, методична	Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника», 1 курс
2	Навчальна (природнича) практика	Загальнонаукова, професійно-комунікативна, природознавча компетентність майбутнього вчителя початкової школи	Херсонський державний університет, 1 курс
3	Безвідривна (методична)	Соціально-особистісна, загальнонаукова, інструментальна, професійна, методична, комунікативна	Глухівський національний педагогічний університет імені Олександра Довженка, 2 курс
4	Навчання через гру	Інструментальна, методична, міжособистісної взаємодії	Запорізький національний університет, 2 курс
5	Перші дні дитини в школі	Дослідницько-праксеологічна, комунікативна, громадянська, етична, соціокультурна, міжособистісної взаємодії, адаптивна, рефлексивна, здоров'язберезувальна, інформаційно-комунікаційна, психологічна, педагогічна, методична, професійно-комунікативна, інформаційна	Запорізький національний університет, 2 курс Херсонський державний університет, 4 курс
6	Навчальна практика «Позанавчальна виховна робота»	Етична, громадянська, соціокультурна, міжособистісної взаємодії, методична, комунікативна	Запорізький національний університет, 2 курс
7	Психолого-педагогічна	Дослідницько-праксеологічна, комунікативна, громадянська, етична, соціокультурна, міжособистісної	Уманський державний педагогічний університету імені Павла Тичини, 2 курс

		взаємодії, адаптивна, рефлексивна, здоров'язбережувальна, інформаційно-комунікаційна, психологічна, педагогічна, методична, професійно-комунікативна, інформаційна	Херсонський державний університет, 2 і 3 курси
8	Літня педагогічна практика; педагогічна практика в закладах оздоровлення та відпочинку; навчальна організаційно-дозвіллева практика	Інформаційно-аналітична, дослідницько-праксеологічна, соціокультурна, міжособистісної взаємодії, здоров'язбережувальна, інформаційна	Запорізький національний університет, 2 курс Уманський державний педагогічний університету імені Павла Тичини, 3 курс Глухівський національний педагогічний університету імені Олександра Довженка, 3 курс Херсонський державний університет, 4 курс
9	Виробнича практика «Пробні уроки»	Проектно-прогностична, організаційна, методична, діагностична, захисна	Запорізький національний університет, 3 курс Херсонський державний університет, 4 курс Уманський державний педагогічний університету імені Павла Тичини, 4 курс
10	На робочому місці вчителя початкових класів	Професійна, дослідницька, діагностична, етична, соціальна, здоров'язбережувальна, громадянська, історична, мистецька, інформатична, проєктувальна, організаційна, рефлексивна, методична, інноваційна	Глухівський національний педагогічний університету імені Олександра Довженка, 4 курс Запорізький національний університет, 4 курс Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університету імені В. Стефаніка», 4 курс

Як показує аналіз таблиці 1, студенти першого курсу проходять *навчально-ознайомлювальну практику* (Державний вищий навчальний заклад «Прикарпатський національний університету імені В. Стефаніка», *навчальну (природничу) практику* (Херсонський державний університет). Під час таких практик здобувачі навчаються спостерігати та аналізувати педагогічний процес; раціонально використовувати у практиці своєї роботи науково-теоретичні засади педагогіки, психології, спеціальних методик навчання; проводити аналіз уроку та виховного заходу; оформляти методичну документацію. Контроль за проходженням такої практики здійснюється за допомогою поточних співбесід, безпосереднього спостереження, аналізу звітної документації, диференційованого заліку.

На другому курсі студенти Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка проходять *безвідривну (методичну) практику*, де набувають початкових професійних умінь та навичок. Підсумкову оцінку з педагогічної практики визначають на підставі середньозваженого бала, до уваги береться ваговий коефіцієнт та показник середньоарифметичної оцінки основних видів роботи студента.

У Запорізькому національному університеті студенти другого курсу залучаються до

практики за такими видами: *«Навчання через гру»*, *«Перші дні дитини в школі»*, *«Позанавчальна виховна робота»*. У процесі практики майбутні фахівці навчаються розробляти програми психолого-педагогічного діагностування окремої особистості, мікрогрупи; добирати психолого-педагогічні методи діагностики; використовувати результати діагностування у шкільній практиці для розвитку й виховання учнів початкової школи; навчаються діяти на основі принципів і норм етики, правил культури поведінки у стосунках із дорослими й дітьми на основі загальнолюдських та національних цінностей; здійснювати виховну діяльність з молодшими школярами; обирати необхідні засоби, форми і методи виховання; упроваджувати ігровий та діяльнісний підходи в освітньому процесі; обирати необхідні засоби, форми і методи організації ігрової діяльності молодших школярів; самостійно здійснювати пошуки та оброблення інформації з різних джерел.

Орієнтовна оцінка видів діяльності студентів Запорізького національного університету здійснюється відповідно до рейтингової системи. До звітних матеріалів педагогічної практики входить психолого-педагогічна характеристика; розроблення конспектів фрагментів уроків, ранкових зустрічей, розроблення конспектів виховних заходів, самоаналіз діяльності (заповнення картки рефлексії), підготовка play-портфолію, оформлення щоденника, оформлення звіту, захист і презентація результатів практики.

У Херсонському державному університеті педагогічну практику *«Перші дні дитини в школі»* студенти проходять на четвертому курсі. Оцінювання результатів практики студентів відбувається за такими критеріями: рівень виконання завдань; якість педагогічних знань, виявлених під час практики та їх відображення у звітній документації; рівень сформованості вмінь та навичок практичної роботи студентів як майбутніх фахівців.

У таких закладах вищої освіти, як Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини (2 курс) і Херсонський державний університет (2 і 3 курси) студенти проходять *психолого-педагогічну практику*. Основна мета діяльності практиканта – спостереження за освітнім процесом закладу освіти, ознайомлення з роботою закладу, його керівниками, а також спостереження і аналіз педагогічної діяльності вчителів. Форма контролю психолого-педагогічної практики – залік. Залікова оцінка враховується поряд з іншими оцінками, які характеризують успішність студента. Результати виконання програми практики аналізуються та репрезентуються на підсумкових конференціях.

Літню педагогічну практику, навчальну організаційно-дозвілєву практику в Запорізькому національному університеті (2 курс), Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (3 курс), Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка (3 курс), Херсонському державному університеті (4 курс) студенти проходять в закладах оздоровлення та відпочинку. У процесі такої практики майбутні фахівці взаємодіють з керівництвом, колегами, вихованцями та їхніми батьками; планують, проєктують виховні заходи, добирають педагогічні засоби, цікавий матеріал та проводять виховну роботу з дітьми, діагностику особистості дитини і дитячого колективу, розробляють ігри. Готують щоденник психолого-педагогічних спостережень.

Виробнича практика «Пробні уроки» у Запорізькому національному університеті (3 курс), Херсонському державному університеті (4 курс), Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини (4 курс) спрямована на формування вмінь, що становлять операційно-діялісну основу мовно-літературної, математичної, технологічної, мистецької, природничої, фізкультурної, соціальної та здоров'язбережувальної, громадянської та історичної, мистецької, інформатичної освітніх галузей; застосування знань про особливості засвоєння навчального матеріалу учнями початкової школи відповідно до їхніх індивідуальних та вікових характеристик сприймання, уваги, уяви, пам'яті, мислення.

Орієнтовними критеріями оцінювання практики є: організованість, дисциплінованість і добросовісне ставлення до роботи студента; систематичне ведення щоденника навчально-виробничої педагогічної практики; підготовка та проведення уроків з навчальних предметів; підготовка та проведення виховних заходів; вивчення, збір матеріалів про передовий педагогічний досвід учителів; наявність фотоматеріалів (презентації) заходів, передбачених

програмою практики; своєчасне оформлення та здача звітної документації; участь у настановній та звітній конференціях.

Студенти четвертого курсу Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, Запорізького національного університету, Державного вищого навчального закладу «Прикарпатський національний університет імені В. Стефаника», як показує аналіз, проходять *виробничу педагогічну практику «На робочому місці вчителя»*. За результатами проходження такого виду практики майбутні вчителі повинні працювати з нормативними освітніми документами, уміти застосовувати знання, уміння і навички із циклу професійних дисциплін; проєктувати, організувати, оцінювати, здійснювати рефлексію та коригувати освітній процес в початковій школі; обґрунтовано обирати прийоми, засоби, технології, форми організації навчання, адекватні дидактичній ситуації; упроваджувати сучасні навчальні технології, інноваційні підходи, передовий педагогічний досвід до навчання окремих питань певної освітньої галузі/предмета початкової школи.

Результати педагогічної практики оцінюються за 100-бальною шкалою. При виставленні загальної оцінки з виробничої педагогічної практики враховуються: оцінки за всі види діяльності студента-практиканта; індивідуальний звіт; щоденник педагогічної практики; проведення уроків та аналіз конспектів; проведення виховних заходів та аналіз конспектів; психолого-педагогічна характеристика учня; індивідуальні творчі завдання; вивчення, збір матеріалів про передовий педагогічний досвід вчителів, оцінка бази практики.

Доходимо висновку, що загалом проаналізовані види педагогічної практики характеризуються певними особливостями за формою і змістом; вирізняються певною системністю, безперервністю, комплексним характером. З метою з'ясувати роль і місце педагогічної практики у професійному становленні студентів та потребу здатностей, умінь, якими має володіти майбутній фахівець відповідно до вимог нової української школи (теоретичні знання із фахових дисциплін; робота з учнями у процесі командної та групової діяльності; використання дистанційних технологій навчання у процесі проведення уроків; здатність до рефлексії; створення власних продуктів) нами було проведено опитування, інтерв'ювання, анкетування студентів випускних курсів.

Ми визначили загалом, що 38 % студентам педагогічна практика дозволяє поглибити теоретичні знання із фахових дисциплін; 25 % опитаних набули вмінь роботи з учнями у процесі командної та групової роботи, 27 % усвідомили недоліки в теоретичних знаннях і практичних уміннях з використанням дистанційних технологій навчання у процесі проведення уроків; 33 % практикантів у процесі проведення уроків отримали позитивну професійну мотивацію (здатність до рефлексії); 25 % навчилися створювати власні продукти (конспекти). Водночас аналіз звітної документації педагогічних практик дав можливість визначити недостатню готовність майбутніх учителів здійснювати рефлексію своєї діяльності, забезпеченість процесу формування практичних умінь та навичок під час педагогічної практики необхідним навчально-методичним матеріалом (із використанням диференційованих, індивідуальних завдань, інноваційних та дистанційних технологій навчання). У новій українській школі потрібен учитель, який спонукатиме учнів до дослідницької роботи, уміє користуватися проєктною технологією з орієнтацією на особистісний розвиток дитини.

Отже, виникає необхідність підвищення якості професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики. Проведена нами дослідно-експериментальна робота у Сумському державному педагогічному університеті, Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, Уманському державному педагогічному університеті імені Павла Тичини дає можливість припустити, що професійну підготовку майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики доцільно розглядати як складний, багатогранний, безперервний процес засвоєння організаційних, проєктувальних, дослідницьких знань, умінь і навичок.

Із метою формування готовності студентів до проведення навчально-виховної роботи зі школярами, засвоєння передового педагогічного досвіду, формування індивідуально-

авторського стилю обґрунтуємо модель професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи у процесі педагогічної практики, що охоплює цільовий, змістовий, технологічний, діагностувальний блоки і в основу якої покладено системний особистісно орієнтований, індивідуально орієнтований, акмеологічний підходи.

Мета підготовки майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики визначається соціальним замовленням на підвищення рівня професійної готовності, формування спеціальних знань умінь і навичок майбутнього вчителя, забезпечення формування індивідуального стилю професійної діяльності майбутнього педагога.

Професійна підготовка вчителів початкової школи у процесі педагогічної практики має будуватися на основі дотримання системного підходу, цінність якого полягає у цілісності інтегративних властивостей педагогічної практики, тісної взаємодії між цільовим, змістовим, технологічним, діагностувальним блоками, що сприяє формуванню готовності до педагогічної діяльності. Особливістю педагогічної практики є можливість інтегрувати теоретичні знання з різних дисциплін «в єдину систему професійних знань і вмінь, оволодіти сучасними методами і формами організації навчально-виховного процесу в загальноосвітніх закладах» [16].

Особистісно орієнтований підхід вимагає врахування психолого-педагогічних особливостей студентів: педагогічну практику спрямовуємо на формування індивідуального педагогічного стилю, уміння діяти неординарно, прогнозувати наслідки педагогічних учинків.

Для проектування моделі доцільне дотримання індивідуально орієнтованого підходу, що дозволяє врахувати вікові особливості здобувачів і якісні характеристики особистості, визначити зміст освіти, відбір навчального матеріалу, заохочувати студента до рефлексії власної освітньої діяльності, яка включає самоосвіту, саморозвиток. Результати педагогічної практики дають відповідь: чи підготовлений майбутній учитель до вирішення професійних завдань; чи здатний до творчості, співпраці, дослідницької діяльності.

Важливе дотримання акмеологічного та культурологічного підходів, що охоплюють формування ціннісних орієнтацій, педагогічного досвіду, «вершин зростання», педагогічної майстерності, що дозволяє більш продуктивно підготувати неординарний урок, викристалізувати власний почерк, індивідуальний стиль педагогічної діяльності, сприяє формуванню компетентностей, важливих для вчителя початкової школи.

Важливе у моделі проектування змістового і технологічного блоків, що досягається збагаченням змісту дисциплін з педагогіки, методик навчання: «Методика навчання української мови», «Дитяча література та методика навчання літературного читання», «Методика навчання інформатики», «Методика навчання освітньої галузі «Природознавство»», «Методика навчання освітньої галузі «Суспільствознавство»», «Методика трудового навчання», «Методика навчання освітньої галузі «Здоров'я і фізична культура»», «Музичне мистецтво з методикою навчання», «Образотворче мистецтво з методикою навчання».

Серед принципів організації та проведення педагогічної практики, які враховуємо у моделі, дослідники виділяють такі: *принцип науковості і доступності*, що виявляється у викладанні навчального предмета з урахуванням сучасної науки; відповідності матеріалу анатомічним, фізіологічним, психологічним, віковим, статевим особливостям учнів; *принцип взаємозв'язку навчання, виховання і розвитку*; *принцип особистісної орієнтації* навчання, що визначає цінність учнівської особистості, вияв і розвиток її здібностей, забезпечення вчителем оптимальних умов для різнобічного мовленнєвого розвитку кожного учня, урахування його індивідуальних особливостей, пізнавальних потреб, інтересів, прагнень, заохочення до самостійності у вивченні української мови, самопізнання та саморозвитку; *принципи системності, систематичності, свідомого й активного засвоєння знань*; *міцності засвоєння знань*, що передбачає активізацію в процесі навчання всіх сфер психологічної діяльності (розумової, емоційної, вольової), усіх видів психічних процесів (відчуття, сприймання, пам'яті, уяви, мислення, мовлення, уваги) та їх різновидів; *поєднання колективного навчання та врахування індивідуальних особливостей*, що вимагає організувати й проводити спільну роботу в групі на виконання навчальних і практичних завдань і разом з тим урахувати

індивідуальні особливості кожного учасника навчально-виховного процесу; *неперервності*, що забезпечує реалізацію таких завдань: поетапне формування і розвиток професійних умінь та навичок.

Дотримання принципів дозволяє вдосконалити форми і методи підготовки вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, зокрема, проведення уроків, ранкових зустрічей, тренінгів для учнів та батьків на засадах педагогіки партнерства, застосування методів критичного мислення, дистанційного навчання, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності, зокрема, організаційних, проєктувальних, дослідницьких знань, умінь і навичок.

Ефективність підготовки майбутнього вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики досягається шляхом діагностики, зокрема, за допомогою методики «Мотиви вибору діяльності вчителя» (автор – Є. П. Ільїн); методики ціннісних орієнтацій (автор – М. Рокич); авторських тестів на визначення методичної компетентності та професійних знань; діагностики рівня парціальної готовності до професійно-педагогічного саморозвитку (автор – Н. П. Фетіскін).

Про результати дослідно-експериментальної роботи буде зазначено у наступних публікаціях.

Висновки. Вимоги результатів навчання учнів початкової школи у Державному стандарті початкової освіти (2018) актуалізують професійні функції вчителя, формування яких значною мірою залежить від професійної підготовки у процесі педагогічної практики. Професійну підготовку майбутнього вчителя початкової школи доцільно розглядати як складний, багатогранний, безперервний процес засвоєння організаційних, проєктувальних, дослідницьких знань, умінь і навичок.

Педагогічну практику характеризуємо як складову фахової підготовки майбутніх учителів початкової школи, спрямовану на формування необхідних професійних компетентностей, що узгоджується з вимогами до обов'язкових результатів навчання здобувачів початкової освіти, визначених у Державному стандарті початкової освіти.

Аналіз опитувань, вимог нової української школи, навчального плану підготовки студентів ОКР «Бакалавр» спеціальності 013 Початкова освіта, освітньо-професійних програм засвідчує потребу в обізнаності у процесі професійної підготовки з новітніми науково обґрунтованими відомостями з педагогіки, психології, методик, інноватики; здатності до продуктивної професійної діяльності на основі розвиненої педагогічної рефлексії; здатності до ефективної командної, групової роботи; уміння аналізувати, критично мислити та оцінювати освітні медіаматеріали, отримані з різних джерел, уміння генерувати нові ідеї й ініціативи; здатність до використання технологій дистанційного навчання.

Проведена дослідно-експериментальна робота засвідчує потребу врахувати у моделі професійної підготовки майбутнього вчителя початкової школи положення системного, особистісно орієнтованого, індивідуально орієнтованого, акмеологічного підходів, низку загальнодидактичних принципів, збагатити змістовий і технологічний блоки, удосконалити форми і методи підготовки вчителя початкової школи у процесі педагогічної практики, що сприяють формуванню готовності майбутніх учителів до педагогічної діяльності.

Список використаної літератури

1. Багрій В. Н. Формування професійних умінь майбутніх соціальних педагогів у процесі педагогічної практики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Вінниця, 2010. 232 с.
2. Гончаренко С. У. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
3. Державний стандарт початкової освіти (2018). URL: <http://nus.org.ua/news/uryad-opublikuvav-novyj-derzhstandart-pochatkovoyi-osvity-dokument/>
4. Закон України «Про вищу освіту» від 01.07.2014 № 1556-VII, поточна редакція від 30.11.2016, підстава 1731-19. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
5. Закон України «Про освіту» (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
6. Затверджено профстандарт вчителя початкових класів НУШ – що потрібно знати та вміти. URL: <https://nus.org.ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchytelya-pochatkovyh-klasiv-nush-shho-potribno-znati-ta-vmiti/>
7. Кара С. І. Формування професійної компетентності майбутніх учителів початкових класів у процесі педагогічної практики: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.0. Запоріжжя, 2012. 234 с.

8. Навчальний план підготовки бакалавра з галузі знань Освіта/Педагогіка на основі повної загальної середньої освіти освітньо-професійної програми Початкова освіта за спеціальністю 013 Початкова освіта, затверджений ректором ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» від 30.08.2019. (2019). URL: <https://bo.naqa.gov.ua/api/File/13327/Get>
9. Наскрізна програма практики для студентів денної і заочної форм навчання спеціальності 013 Початкова освіта педагогічного факультету / уклад.: О. П. Цюняк. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», 2017. 48 с.
10. Наскрізна програма практики для студентів денної форми навчання спеціальності 013 Початкова освіта педагогічного факультету Херсонського державного університету; схвалено науково-методичною радою факультету 21 лютого 2020 року; протокол № 6. (2020). URL: <http://www.kspu.edu/About/Faculty/FEElementaryEdu/ChairPedagogics/Practices.aspx?lang=uk>
11. Наскрізна програма практики студентів зі спеціальності 013 Початкова освіта Запорізького національного університету; схвалено науково-методичною радою факультету соціальної педагогіки та психології 29 серпня 2019 року, протокол № 1. (2019). URL: https://www.znu.edu.ua/praktyka/spp/bak/pochatkova-osvita/naskr_zna_programa_pochatkova_osv_ta.pdf
12. Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти галузі знань 01 Освіта/Педагогіка зі спеціальності 013 Початкова освіта, затверджена вченою радою ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» 30 серпня 2019 року протокол № 7. (2019). URL: https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2020/01/013-Osvitnia-prohrama_bak.pdf
13. Освітньо-професійна програма «Початкова освіта» першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за спеціальністю 013 Початкова освіта Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, затверджена вченою радою Глухівського НПУ ім. О. Довженка 26 червня 2019 року протокол № 13. (2019). URL: https://drive.google.com/file/d/1hoC8OfkwdRrxiweI-6lsTpbYldtOok_o/view
14. Положення про організацію практичної підготовки студентів у Глухівському національному педагогічному університеті імені Олександра Довженка, затверджене наказом ректора Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка від 27 червня 2019 р. № 175. (2019). Режим доступу: https://drive.google.com/file/d/1ChMvphXEaq3GZXJKMrUXq8uRO03_GX4Q/view
15. Робоча програма «Педагогічна практика в початковій школі» Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини, ухвалена науково-методичною комісією факультету/інституту початкової освіти 30 серпня 2019 року протокол № 1. (2019). URL: <https://fpo.udpu.edu.ua/images/2020/Doshkilna.osvita/Pedahohichnapraktykavpochatkoviyshkoli.pdf>
16. Семенов О. М., Базиль Л. О., Дятленко Т. І. Фахова практика вчителя-словесника: навч. посіб. Луганськ: Вид-во «Ноулідж», 2011. 496 с.
17. Хомич Л. О. Професійно-педагогічна підготовка вчителя початкових класів: монографія. Київ: Магістр-S, 1998. 200 с.

PROFESSIONAL TRAINING OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS IN THE PROCESS OF PEDAGOGICAL PRACTICE: STATUS ANALYSIS AND MODEL DESIGN

Shamunova Kateryna

Postgraduate Student of Ukrainian Language and Literature Department
A. S. Makarenko Sumy State Pedagogical University
Methodist of the Educational and Methodical Department of
Educational Activities and Professional Development Coordination
Sumy Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education

Introduction. *The article analyzes the state of professional training of future primary school teachers in the process of pedagogical practice. It is noted that the requirements for the learning outcomes of primary school pupils in accordance with the State Standard of Primary Education actualize the functional responsibilities of the New Ukrainian School teacher; highlighted the requirements for a future specialist in the context of realization the «New Ukrainian School» concept.*

Purpose. *The purpose of the article is to reveal the key concept of «pedagogical practice», aspects of professional training of future primary school teachers in educational and professional programs of the Free Economic Zone.*

Methods. *Based on the analysis and end-to-end programs of pedagogical practice of Zaporizhzhia National University, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University, Kherson State University, Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, Pavlo Tychyna Uman*

State Pedagogical University, some features of pedagogical practice organization of students of specialty 013 «Primary Education» were highlighted.

Results. *In order to find out the role and place of pedagogical practice in the professional students development of specialty 013 «Primary Education», surveys, interviews, questionnaires of graduate students were conducted, the need to model the training of future primary school teachers in the process of pedagogical practice was determined.*

In order to form the readiness of students to conduct educational work with pupils, to learn advanced pedagogical experience, to form individual author's style, was made a review of professional training model of future primary school teachers in the process of pedagogical practice, covering target, content, technological, diagnostic blocks and is based on a systemic personality-oriented, individual-oriented, acmeological approaches.

Conclusion. *It was found that the purpose of future primary school teachers training in the process of pedagogical practice is determined by the social order to increase the level of professional readiness, the development of special knowledge skills and abilities of future teachers, ensure the creation of individual professional style of future teachers.*

Key words: *future primary school teachers, institution of higher pedagogical education, professional training, readiness for pedagogical activity, model, pedagogical practice, educational and professional program, curriculum, end-to-end practice program.*

References

1. Bahrii V.N. (2010). Formuvannia profesiinykh umin maibutnikh sotsialnykh pedahohiv u protsesi pedahohichnoi praktyky [Formation of professional skills of future social teachers in the process of pedagogical practice]. (*Candidate's thesis*). Vinnytsia. [in Ukrainian].
2. Honcharenko S.U. (1997). *Ukrainskyi pedahohichnyi slovnyk [Ukrainian Pedagogical Dictionary]*. Kyiv: Lybid, 376. [in Ukrainian].
3. Derzhavnyi standart pochatkovoï osvity [State Standard of Elementary Education] (2018). URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/pro-zatverdzhennya-derzhavnogo-standartupochatkovoyi-osviti> [in Ukrainian]
4. Zakon Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» vid 01.07.2014 № 1556-VII, potochna redaktsiia vid 30.11.2016, pidstava 1731-19 [Law of Ukraine «On Higher Education» of 01.07.2014 № 1556-VII, current version of 30.11.2016, grounds 1731-19.]. (2014). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. (2017). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian].
6. Zatverdzheno profstandart vchytelia pochatkovykh klasiv NUSH – shcho potribno znaty ta vmity [Professional standard of a primary school teacher]. (2018). URL: <https://nus.org.ua/news/zatverdzheno-profstandart-vchytelya-pochatkovykh-klasiv-nush-shho-potribno-znaty-ta-vmity/> [in Ukrainian].
7. Kara S.I. (2012). Formuvannia profesiinoï kompetentnosti maibutnikh uchyteliv pochatkovykh klasiv u protsesi pedahohichnoi praktyky [Formation of professional competence of future primary school teachers in the process of pedagogical practice]. (*Candidate's thesis*). Zaporizhzhia. [in Ukrainian].
8. Navchalnyi plan pidhotovky bakalavra z haluzi znan Osvida/Pedahohika na osnovi povna zahalna serednia osvity osvitno-profesiinoï prohramy Pochatkova osvita za spetsialnistiu 013 Pochatkova osvita, zatverdzenoho rektorom DVNZ Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasyliya Stefanyka 30.08.2019. [Curriculum for bachelor's degree in the field of knowledge Education / Pedagogy on the basis of complete general secondary education of the educational-professional program Primary education in the specialty 013 Primary education, approved by the rector of State educational institution by Vasyl Stefanyk Precarpathian National University]. (2019). URL: <https://bo.naqa.gov.ua/api/File/13327/Get> [in Ukrainian].
9. Tsiuniak O.P. (2017). Naskrizna prohrama praktyky dlia studentiv dennoi i zaochnoi form navchannia spetsialnosti 013 «Pochatkova osvita» Pedahohichnoho fakultetu [Internship program for full-time and part-time students majoring in 013 «Primary Education» of the Faculty of Pedagogy]. YaRYNA, 48 p. [in Ukrainian]
10. Naskrizna prohrama praktyky dlia studentiv dennoi formy navchannia spetsialnosti 013 «Pochatkova osvita» pedahohichnoho fakultetu Khersonskoho derzhavnogo universytetu, skhvaleno naukovu-metodychnoiu radioiu fakultetu 21 liutoho 2020 roku protokol № 6. [End-to-end internship program for full-time students majoring in 013 «Primary Education» of the Pedagogical Faculty of Kherson State University, approved by the Scientific and Methodological Council of the Faculty on February 21, 2020, Protocol No 6] (2020). URL: <http://www.kspu.edu/About/Faculty/FEElementaryEdu/ChairPedagogics/Practices.aspx?lang=uk> [in Ukrainian].
11. Naskrizna prohrama praktyky studentiv zi spetsialnosti 013 «Pochatkova osvita» Zaporizkoho natsionalnoho universytetu, skhvaleno naukovu-metodychnoiu radioiu fakultetu sotsialnoi pedahohiky ta psykholohii 29 serpnia 2019 roku protokol № 1. [End-to-end internship program for students majoring in 013 «Primary Education» of Zaporizhzhia National University, approved by the Scientific and Methodological Council of the Faculty of Social Pedagogy and

Psychology on August 29, 2019, Protocol No 1.] (2019). URL: https://www.znu.edu.ua/praktyka/spp/bak/pochatkova-osvita/naskr_zna_programa_pochatkova_osv_ta.pdf [in Ukrainian].

12. Osvitno-profesiina prohrama «Pochatkova osvita» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity haluzi znan 01 Osvita/Pedahohika zi spetsialnosti 013 «Pochatkova osvita», zatverdzhena vchenoiu radoiu DVNZ Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka 30 serpnia 2019 roku protokol № 7. [Educational-professional program «Primary education» of the first (bachelor's) level of higher education in the field of knowledge 01 Education / Pedagogy in specialty 013 «Primary education», approved by the Academic Council of Vasyl Stefanyk Precarpathian National University August 30, 2019, Protocol No 7] (2019). URL: https://nmv.pnu.edu.ua/wp-content/uploads/sites/118/2020/01/013-Osvitnia-prohrama_bak.pdf [in Ukrainian].

13. Osvitno-profesiina prohrama «Pochatkova osvita» pershoho (bakalavrskoho) rivnia vyshchoi osvity za spetsialnistiu 013 «Pochatkova osvita» Hlukhivskoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Oleksandra Dovzhenka, zatverdzhena vchenoiu radoiu Hlukhivskoho NPU im. O. Dovzhenka 26 chervnia 2019 roku protokol № 13 [Educational and professional program «Primary Education» of the first (bachelor's) level of higher education in the specialty 013 «Primary Education» of Oleksandr Dovzhenko Hlukhiv National Pedagogical University, approved by the Academic Council of O. Dovzhenko Hlukhiv NPU. June 26, 2019, Protocol No 13]. (2019). URL: https://drive.google.com/file/d/1hoC8OfkwdRxiweI-6IsTpbYldtOok_o/view [in Ukrainian].

14. Regulations on the organization of practical training of students at Hlukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko, approved by the order of the rector of Hlukhiv National Pedagogical University named after Oleksandr Dovzhenko dated June 27, 2019, № 175. (2019). URL: https://drive.google.com/file/d/1ChMvphXEaq3GZXJKMpUXq8uRO03_GX4Q/view [in Ukrainian].

15. Robocha prohrama «Pedahohichna praktyka v pochatkovii shkoli» Umanskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Pavla Tychyny, ukhvalena naukovu-metodychnoiu komisiieiu fakultetu/institutu pochatkovoї osvity 30 serpnia 2019 roku protokol № 1. [Working program «Pedagogical practice in primary school» of Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychyna, approved by the scientific-methodical commission of the faculty / institute of primary education on August 30, 2019, Protocol No 1]. (2019). URL: <https://fpo.udpu.edu.ua/images/2020/Doshkilna.osvita/Pedahohichnapraktykavpochatkoviyshkoli.pdf> [in Ukrainian].

16. Semenoh O.M. (2011). Fakhova praktyka vchytelia slovesnyka [Professional practice of a teacher-words]. Luhansk. «Noulidzh», 496. [in Ukrainian].

17. Khomych L.O. (1998). Profesiino-pedahohichna pidhotovka vchytelia pochatkovykh klasiv [Professional and pedagogical training of primary school teachers] (*Monograph*). Kyiv: Maghistr-S. [in Ukrainian].

Отримано редакцією 25.12.2020 р.

УДК 377.3:69]:658

DOI: 10.31376/2410-0897-2020-3-44-160-168

ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ГОТОВНОСТІ ДО ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАЙБУТНІХ КВАЛІФІКОВАНИХ РОБІТНИКІВ БУДІВЕЛЬНОЇ ГАЛУЗІ

Джерелейко Людмила Володимирівна

аспірантка Інституту професійно-технічної освіти НАПН України
методист ДНЗ «Мелітопольський багатoproфільний центр ПТО»

e-mail: jereleiko@ukr.net

ORCID ID: 0000-0003-3270-2413

У статті розглянуті питання формування готовності до підприємницької діяльності майбутніх кваліфікованих робітників будівельної галузі, обґрунтовано необхідність застосування новітніх форм та технологій формування готовності до підприємницької діяльності в закладах професійної (професійно-технічної) освіти, розроблення методичного комплексу з формування готовності майбутніх будівельників до підприємницької діяльності. Представлено результати дослідження з підвищення рівня готовності до підприємницької діяльності учнів у Державному навчальному закладі «Мелітопольський багатoproфільний центр професійно-технічної освіти».

Ключові слова: підприємництво, підприємницька діяльність, професійні компетентності підприємця, інноваційні програми освіти, технології навчання.

Постановка проблеми. На сучасному етапі становлення Української держави, ускладненому соціальними й економічними трансформаціями, актуалізується увага суспільства до підприємництва як складного феномену, що інтегрує у своїй суті історичні, культурні, політичні, соціальні й економічні змістові характеристики, та, по-друге, до